

RITUL NUDITĂȚII MAGICE PE MELEAGURILE ȚĂRII NOASTRE ȘI LA ALTE POPOARE

DE

GH. MUȘU

În studiul de față ne propunem să prezentăm un ritual de vechi origini, pe care-l găsim atât la popoare prea îndepărtate ca să admitem posibilitatea unui împrumut, cât și la popoare învecinate, unde s-ar putea pune problema unei influențe sau a unei origini comune.

În analiza acestui motiv, vom prezenta mai întâi variantele care sînt cunoscute, cercetînd interpretarea curentă. Vom completa apoi tabloul cu paralele care n-au fost puse pînă acum în legătură cu el. Vom căuta în fine să dăm și alte interpretări, care ar fi mai satisfăcătoare decît cele cunoscute.

Nu ne gîndim și nu voim să stabilim o ordine strict cronologică între formele de manifestare ale ritului nudității parțiale și totale. Ordinea în care vor fi ele înșirate nu trebuie considerată neapărat din acest punct de vedere. Noi le-am grupat pe zone geografice și de cultură, cum și după asemănarea în care se exprimă.

În țara noastră ritual piciorului descălțat are un foarte îndepărtat trecut, chiar dacă nu avem urme documentare. Există totuși și manifestări păstrate documentar, la tracii de sud. Aici ele apar legate de o zeitățe tracă pe care grecii o cunosc sub numele Lycurgos, vestită prin lupta ei pentru supremație în cult cu marele zeu Dionysos.

Acest zeu trac, pe care îl găsim în atestările grecilor sub numele Lycurgos, nu este la origine decît o formă hibernală a zeului vegetației — bipolar ca și Dionysos și ceilalți zei de această natură.

În mărturiile de mai tîrziu, el apare și în postura de care ne ocupăm în special în acest studiu : încălțat la un singur picior — monokrepis¹. În această situație apare și la Ovidius² : „Coborîtorului din Dryas, care stăpînea peste ținuturile din Rhodope și avea un picior neîncălțat³.

---

¹ *Anthologia Planudia*, vs. 127.

² *Ibis*, vs. 345—346.

³ *Dryantiadae Rhodopeia regna tenenti*
In gemino dispar cui pede cultus erat.

Semnificația piciorului desculț la Lycurg trebuie să fie în legătură cu caracterul său nefast, cu uciderea propriului său copil, dacă manifestarea e de dată mai recentă. Ea are însă alt caracter, dacă este de dată mai veche.

În sud-estul Europei, manifestări ale unor asemenea resturi de rituri au apărut și în folclorul românesc și în unele cărți bisericești.

Un exemplu pentru aceasta o constituie legenda ce s-a ȳesut în jurul figurii sfintului Dimitrie Basarabov, care, cum se știe, a trăit în Valea Timocului, un vechi ȳinut trac, unde am constatat existența mărturiilor despre Lycurg. Din această legendă reiese că sf. Dimitrie Basarabov era cioban. Mergind după oi, a călcat într-o zi niște pui de pitulice, ascunși în iarbă, omorindu-i; de care faptă tare îndurerat, a hotărit să nu mai umble în toată viața decît descălțat la piciorul drept, cu care călcase și omorise puii ⁴.

Motivul acesta s-a legat însă și de sfintul Grigore Decapolitul, din Dodecapolis, cetate în nordul Asiei Mici ⁵.

Dacă, în țara noastră, sfintul Grigore Decapolitul este de asemeni purtătorul de cuvînt al acestui vechi ritual, în țara sa de origine asemenea rituale erau de mult îndătinat și se situau în aria culturală balcano-microasiatică, cu răspîndire firească și la traccii din nordul Dunării. În spațiul microasiatic, motivul este atestat — cu o mare vechime — pe tema generală a îmbrăcării și dezbrăcării corpului omenesc, din care face parte, organic, și ritul încălțării și descălțării piciorului. El apare, pe fundament preindo-european, la poporul de origine, limbă și cultură egeeană, care este poporul lycienilor. Despre aceste manifestări ne vorbește Plutarh ⁶.

Rugîndu-se Bellerophon de Poseidon să-i pedepsească pe lycieni, a fost o cumplită priveliște : „Marea înălțîndu-se venea după el și acoperea ogoarele. Cum bărbații nu puteau să-l înduplece, oricît îl implorau, i-au ieșit înainte femeile, ridicîndu-și fustele și dezgolîndu-și trupurile și astfel, dîndu-se el înapoi de rușine, s-au retras, după cum se spune, și valurile”.

Dar motivul apare și în stratul indo-european, cum se vede din mărturiile ce le avem despre aceasta la poporul persan, lucru despre care ne vorbește același Plutarh ⁷, narînd o asemenea acțiune asupra războinicilor fugiți din luptă.

În cuprinsul manifestărilor acestui rit la popoarele indo-europene, desigur, însă, că cel mai vestit este acela care se leagă de figura lui Iason, eroul legendei argonauților, unde avem aceeași formă parțială, ca și în țara noastră — descălțarea piciorului. Această legendă este legată, la rîndul ei, pe tema riturilor pentru obținerea ploii, de aceea a lui Athamas, Phrixos și Helle. Pe noi ne interesează însă, în primul rînd, motivul piciorului desculț, care este o parte a temei nudului magic; de aceea, ne vom opri asupra lui. În această postură, cu piciorul drept încălțat și cu cel stîng desculț, spune legenda, s-ar fi prezentat Iason regelui Pelias din Iolcos.

⁴ După unele tradiții, numai timp de 3 ani; vezi Tudor Pamfile, *Sărbătorile de toamnă*, p. 197.

⁵ După comunicări orale — profesor G. Butoi — și după T. Pamfile, *ibidem*, despre sfintul Dimitrie, p. 65.

⁶ *Mulierum uirtutes*, cap. IX.

⁷ *Ibidem*, cap. V.

Acesta îl întreabă pe Iason ce anume ar face el dacă cineva ar avea de gînd să-l omoare; cum eroul îi răspunde că l-ar trimite după lina de aur, regele îi încredințează chiar lui Iason această misiune. Legenda spune mai departe că regele face acest lucru deoarece oracolul îi prezisese că va pieri de mîna unui om încălțat cu o singură sandală, *monosandalos*. Să observăm, mai întîi, că încălțarea cu sandală în locul pantofului, tipul *monosandalos* în loc de *monokrepis*, cum apare regele Lycurg, exprimă și subliniază nivelul social al personajelor, Iason aflîndu-se acum alungat la țară și ducînd viața corespunzătoare. Desigur însă că, dincolo de prezicerea oracolului, această înfățișare avea o valoare și o semnificație proprie, și tocmai aceasta este problema care trebuie rezolvată. Semnificația înfățișării respective nu mai era, de altfel, cunoscută nici de alcătuitoarii noii sinteze a motivelor primare, și cu atît mai puțin de cei de mai tîrziu, care au „expediat” motivul amintit prin explicația că Iason și-ar fi pierdut sandala la trecerea riului Anauros. Cît de puțin valabilă e această explicație se vede imediat din faptul că se află mai multe variante ale acestui motiv ritual, chiar la grecii vechi. Astfel se spune despre Perseus că purta numai o sandală cînd a plecat să taie capul Gorgonei⁸, unde desigur motivul nu e originar.

El ne arată, totuși, extinderea sa în lumea greacă.

În această privință mai important și mai clar este un obicei al etolienilor, de care luăm cunoștință dintr-o scholie la Pindar și dintr-un fragment din piesa *Meleagru* a lui Euripide. Importanța fragmentului pentru obiceiul respectiv a fost observată încă din antichitate, și el a fost valorificat de Macrobius⁹, care vede în acesta modelul literar al descrierii identice din *Eneida*, cartea a VII-a, versurile 685 și urm. Cu această ocazie, Macrobius ne prezintă fragmentul din care ne interesează numai ultimele versuri: „Iară fiii lui Thestios aveau un picior fără încălțăminte, dar pe celălalt încălțat, ca să le fie mai ușor la mers, așa cum este obiceiul la toți etolienii”.

Din acest pasaj reiese, precum se vede, că etolienii aveau obiceiul să meargă la război cu piciorul stîng desculț; aceasta se încadrează de bună seamă în ansamblul motivului pe care îl studiem.

Cealaltă atestare a acestui obicei, conținută în scholia lui Pindar, *Pythica* IV, versul 133, unde se comentează termenul *monokrepis* „cu o singură sandală”, în legătură cu Iason, ne spune: „Și etolienii se încălță cu toții cu o singură sandală, deoarece sînt foarte războinici” — explicație, desigur, fără valoare.

În sfera acestui motiv este pusă de J. G. Frazer¹⁰ și narațiunea lui Tucicide¹¹ în care ni se spune că cei două sute de plateeni care s-au strecurat din Platea pe o noapte furtunoasă pentru a scăpa de urgia asediatorilor spartani, la începutul războiului peloponesiac, erau încălțați numai la piciorul stîng. Tucicide presupune că în acest fel ei voiau să evite de a aluneca în noroi. Frazer respinge această explicație și socotește portul plateenilor ca o formă de consacrare și de devoțiune îndeplinită

⁸ Artemidor, *Oneirocrit.*, IV, 63.

⁹ *Saturnalia*, V, 18, 13.

¹⁰ Vezi *Tabou et les périls de l'âme*, Paris, 1927, p. 311 și urm.; 258 și urm.

¹¹ II, 22.

într-un mare pericol sau într-o împrejurare critică. Noi mai reținem însă că aceștia aveau piciorul stîng descălțat, așa cum îl avea și Iason. Mai departe, în afară de mărturiile textelor amintite, există în legătură cu acest motiv și cele iconografice.

Astfel o pictură pe un vas înfățișează un om gol, avînd piciorul drept așezat pe pielea victimei, iar pe cel stîng, încălțat cu o încălțăminte grosolană, așezat pe pămînt, în timp ce femeii cu torțe îndeplinesc pe corpul lui ceremonii de purificare¹².

Din lumea romană exemplele care sînt luate în considerație le avem din Vergilius, cartea a IV-a și a VII-a a *Eneidei*. Este vorba în primul rînd de celebrul episod al morții Didonei, episod cu o tratare care a dat loc la atîtea nedumeriri și comentarii, neașteptat într-o epopee națională, unde întreg tabloul caută să redea o atmosferă de fior și groază.

Din acesta pe noi ne interesează în primul rînd versul 518 : *Vnum exuta pedem uinctis*¹³, „Avînd un picior dezlegat de curele” — care ne arată prezența acestui element în lumea latină, indiferent ce am crede despre caracterul original al Didonei. Cît privește cealaltă mărturie virgiliană, aceea din cartea a VII-a, versurile 685 și următoarele, ea cuprinde o prezentare a vechilor neamuri războinice ale Italiei, unde se spune despre hernicii :

Nu știu ce-i arma, nici sună
Paveze, care ; improască aceștia mai toți cu ghiulele
Negre de plumb, pe cînd alții duc sulite, două-ntr-o mină,
Și, ca să-și apere capul, au cușme roșcate, făcute
Numai de blană de lup ; și calcă desculți ei cu stîngul,
Singur doar dreptu-nvelit, cu-opincă nerasă și crudă¹⁴.

Așadar, hernicii mergeau la război cu piciorul stîng desculț, obicei de care l-ar fi avut, după Euripide, etolienii.

Existența acestui obicei la popoarele vechi ale Italiei a fost contestată în antichitate de Macrobius¹⁵, care ne spune că aceasta ar fi o imitație literară după Euripide, și nu o realitate istorică.

Admițînd în general critica lui Macrobius, va trebui totuși să acceptăm posibilitatea ca lui Vergilius să-i fi stat la îndemînă mărturii pe care cel dintîi nu le cunoaște. Se știe doar cîtă osteneală și erudiție stă la baza celui mai mărunt detaliu al antichităților descrise de marele poet latin.

Într-un complex asemănător cu cel al morții Didonei, se prezintă apoi un obicei al arabilor din apropiere de bazinul Mării Mediterane care se practica atunci cînd se blestema un dușman. Blestemele erau adesea scrise într-un poem satiric pe care un poet le recita, singur, într-un anumit fel.

Astfel, tînărul Lebid vine la curtea lui Norman pentru a denunța pe absiți ; atunci el își unge capul numai pe o parte, lasă să-i atîrne haina și se înculță numai la un picior¹⁶.

¹² *Gazette archéologique*, 1884, planșa 44, 45, la Frazer, *op. și loc. citat.*

¹³ *Aeneis*, IV.

¹⁴ Trad. D. Murărașu.

¹⁵ *Op. și loc. cit.*

¹⁶ Goldziher, la Frazer, *op. și loc. cit.*

Cu prezentarea acestui obicei la arabi, am terminat cu mai toate exemplele care sînt luate de obicei în considerare cînd se tratează acest motiv.

Părerea curentă e formulată mai pe larg de Frazer¹⁷ și de aceea o și dăm aici textual pentru înțelegerea ei directă. După acesta, la diferite popoare există credința că este foarte avantajos pentru un om să meargă în anumite ocazii cu un picior desculț și cu celălalt încălțat :

„Se pare că trebuie să se caute explicația în virtuțile atribuite nodurilor, căci, pînă la o epocă recentă, pantofii se strîngeau pe picioare prin curele.

Dar acțiunea magică a unui nod e considerată ca legînd nu numai corpul, ci și sufletul; această acțiune e bună sau rea, după cum este bun sau rău ceea ce leagă sau împiedică. Ca un corolar necesar al acestei concepții, a fi fără noduri înseamnă a fi liber și fără piedică, ceea ce, fie zis în treacăt, e poate rațiunea pentru care la Roma bastonul augurilor trebuia să fie făcut dintr-o bucată de lemn, fără nod; putem să presupunem de asemenea că faptul de a merge cu un picior încălțat și cu celălalt desculț era menit să constituie o piedică și totodată să puie în libertate, să lege și să dezlege. Dar să lege și să dezlege pe cine și ce? Poate scopul era să elibereze omul însuși de piedicile magice și să le pună dușmanului său, sau în orice caz să pună obstacole dușmanului său; într-un cuvînt, să țină dușmanul său prin vrăji în timp ce el însuși rămîne liber.

Aceasta e în fond explicația pe care o dă despre costumul Didonei perspicacele învățat Servius. El spune că Didona mergea cu un picior încălțat și cu celălalt desculț, pentru ca Eneas să fie prins și reținut, și pentru ca ea însăși să rămînă liberă (*Vnum exuta pedem quia id agitur ut et ista soluatur et implicetur Aeneas*).

O explicare analogă ar putea, firește, să se aplice tuturor cazurilor pe care le-am considerat.

Astfel, în toate acestea, se consideră că insul care avea acest curios amănunt al costumului trebuie să facă față puterilor dușmănoase, umane sau supranaturale, căutînd să împiedice acțiunea lor”.

Aceasta este, de altfel, explicația curentă și acceptată în general de cercetători, deși mai sînt și alte păreri — dar acestea nu îmbrățișează întregul teren, ci se mărginesc la unele cazuri. Astfel, obiceiul războinicilor etolieni se explică spunîndu-se că prin ușurarea piciorului stîng, cît mai mult posibil, se ușurează mîna dreaptă pentru aruncarea lîncii sau a sulitei.

Dacă analizăm acum interpretarea curentă care ni se prezintă, vedem că ea pleacă de la apropierea obiceiului în cauză cu *ritul dezlegării legăturilor*, pentru ca acțiunea să se poată exercita fără piedică.

Punctul de plecare al interpretării este, precum se vede, explicația lui Servius: „Quia id agitur ut et ista soluatur et implicetur Aeneas” („Deoarece se săvîrșește acest lucru, ca ea să fie dezlegată și ca Eneas să fie legat și reținut”). Dar dacă admitem această interpretare ca generală, cum se poate explica, de pildă, portul etolienilor în expedițiile lor războinice? Oare un picior îi reprezintă pe dușmani, iar celălalt pe ei înșiși? Dar în cazul ritului grec păstrat iconografic, pe cine reprezenta

¹⁷ *Op. și loc. cit.*

piciorul încălțat și cine era dușmanul reprezentat prin celălalt picior? De aceste nedumeriri nu putem scăpa decît dacă renunțăm să modernizăm părerea lui Servius și să facem asimilări infructuoase. Vom încerca, de aceea, să vedem dacă nu putem găsi pe altă cale o explicație mai satisfăcătoare. Această cale poate să ne-o arate însăși analiza chipului în care s-a procedat pînă acum — și lipsurile ei.

Într-adevăr, teoria care s-a propus pentru explicarea acestui rit și obicei a fost formulată fără să se fi cercetat și analizat toate mărturiile pe care acesta le-a lăsat în materialul accesibil cercetătorilor. Rezultatul inferenței ar fi fost poate altul dacă s-ar fi avut în vedere și aceste urme, care, împreună cu celelalte, nu pot pretinde, de altfel, că prezintă altceva decît o parte a manifestărilor din folclorul de odinioară și care trebuie să fie analizate, cu atît mai mult, fără mari omisiuni.

De aceea, vom atrage și vom expune încă alte mărturii, care ne vor da posibilitatea unei mai largi considerări a acestora și a unei interpretări mai corecte. Pe această linie, amintim mai întîi alte manifestări tot din aceste ținuturi, anume din Grecia, pe care le menționează Hesiod. Astfel, între sfaturile date agricultorilor, ca să aibă o bună recoltă, adaugă :

Ori și-n ce țarină, fie de mare aproape-ăsezată
Sau între văi șerpuite, cu grase pămînturi, departe
De-nvolburatul talaz, rînduiala aceasta păzi-vei :
Gol să o semeni și gol să o ari și tot astfel s-o seceri,
Dacă dorești să culegi, dup-a ta osteneală, la vreme
Toate-ale Demetrei roade¹⁸.

Aceeași recomandare o găsim, după șapte secole, și la Vergilius, marele cunoscător al vechilor prescripții și tradiții religioase, în opera *Georgica*. În împărtășirea sfaturilor date pentru o bună lucrare a pămîntului, el scrie :

Dar roșieticul griu-i secerat chiar în toiul căldurii,
Și în arșița de vară se treieră boabelē pe-arii.
Ară și seamănă neîmbrăcat, că odihna-i la iarnă¹⁹.

Acest procedeu, a cărui semnificație rituală s-a șters o dată cu trecerea vremii, ajungînd să însemne cumva o înlesnire a muncii, are desigur o semnificație rituală la origine — și consensul apare unanim în această privință între cercetători.

Tot în Italia și în Asia Mică mai erau practici similare despre al căror caracter ritual și semnificație nu mai poate încăpea discuție. Ele ne sînt atestate de Plinius²⁰, care ne spune : „...dacă femeia înconjură goală ogorul, se vād căzînd omizile, viermii, cărăbușii, cum și alte insecte vătămătoare. Metrodorus din Skepsis spune că acest procedeu a fost găsit în Cappadocia, în legătură cu repede înmulțire a cantaridelor, și că acolo femeile alcargă pe ogoare cu fustele ridicate pînă la briu — *retectis super clunibus uestibus*”, pentru a le goni de pe ogoare. După Columella²¹ rezultate asemănătoare se obțin prin dezvelirea sinilor.

¹⁸ *Lucrări și zile*, vs. 381—386, trad. Șt. Bezdechi.

¹⁹ *Nudus ara, sere nudus: hiems ignava colono* (*Georgica*, I, v. 297—300; trad. G.M.).

²⁰ *Naturalis historia*, XXVIII, 23, 1.

²¹ *De re rustica*, X, 357—362.

În continuare, Plinius afirmă că și în alte locuri se păzea obiceiul ca femeile să alerge în acest scop cu picioarele goale, cu părul și cu cingătoria desfăcută. Cu aceste ultime relatări ne aflăm la punctul liminar, unde acțiunea magică îmbracă un caracter general. Este înfățișarea sub care apare „vrăjitoarea” Medeea — model al Didonei :

Trei nopți lipseau pin'ce luna cu coarnele-unite să fie
Plină, iar cînd strălucește-implinită și cînd întreaga-i
Față pămîntu-l privește, Medeea-mbrăcată-ntr-o haină
Fără-ncinsoare din casă leși cu picioarele goale,
Cu capul gol și părul pe umeri lăsat... ²².

Acest „model magic” explică și cazul Didonei, care în fond nu este descultă, ci are curelele desfăcute la un picior; firește, ca moartea să-i fie mai grabnică și, deci, mai ușoară.

Exemple de dezbrăcare și goliciune rituală avem, însă, la celți.

La aceștia este semnificativă, în primul rînd, dezbrăcarea lor rituală în luptă; interpretată eronat de unii cercetători ca semn de bravură, rostul ei reiese în mod clar din comparația cu ritul de descălțare aletolienilor și hernicilor la război, și nu mai puțin, cu dezbrăcarea rituală a fetelor în același scop, de intimidare magică a inamicului.

Afară de aceasta, la bretoni, femeile și fetele apăreau goale în anumite ceremonii religioase, cum ne spune același Plinius ²³. Din păcate, nu cunoaștem nici cadrul și nici scopul acestor ceremonii. Cunoaștem însă manifestări ale nudului sacru femeiesc la celții de peste mare. Astfel, în legendele celților de aici se povestește între altele următoarele fapte în legătură cu marele erou al acestora, Cûchulainn :

Încă înainte de a fi fost primit în clasa bărbaților, pe cînd era numai fruntea tinerilor de vîrsta sa, Sêtanta — căci așa se numea el pe atunci, înainte să fi luat numele consacrat — face o incursiune pe teritoriul dușmanilor, unde săvîrșește mari fapte de vitejie. Revenind plin de orgoliul biruințelor spre Emain, capitala ulaților, compatrioții săi, el aduce în caru-i cele trei capete ale dușmanilor care omoriseră mai mulți ulați decît mai erau în viață; pe drumul de reîntoarcere, mai prinde niște lebede și îmblinzește un cerb doar cu privirea-i; cu aceste trei capete de dușmani omoriți, cu lebedele zburînd pe deasupra și cu cerbul urmînd după car, revine spre Emain. Paznicul care stă de veghe pe zidurile cetății se înspăimîntă cînd vede revenind pe acela care este încă stăpînit de furia războinică, de acea furie care nu face deosebire între dușmani și prieteni. Așa cum și Sêtanta spune : „Jur pe zeul pe care jură ulații, că am să vărs sîngele tuturor aceluia care se găsesc în fort, dacă nu se află nici un bărbat să se lupte cu mine”. La aceste amenințări, regele dă poruncă ca femeile goale să-i iasă în cale, și pe dată regina Mugain și femeile ei împlinesc spusele regelui : „Iată bărbații cu care ai să te lupti”, se adresează acestuia regina. În dezorientarea în care se află eroul, ceilalți se grăbesc să-l afunde de trei ori în trei găleți de apă. Ardoarea eroului este atît de mare, încît prima pleznește, a doua fierbe în clocote și de-abia a treia se încălzește

²² Ovidius, *Metamorfozele*, VII, 179 și urm., trad. I. Florescu.

²³ *Op. cit.*, XXII, 2.

numai. Și doar atunci este lăsat liber ²⁴. „Ce înțeles se cuvine să dăm intervenției femeilor în acest episod?” se întreabă M. L. Sjoestedt ²⁵. „Trebuie să vedem, împreună cu redactorul nostru (redactorul creștin medieval), un mijloc de a-l face să se rușineze pe acest turbat de absurdă să rătăcire? Sau un mijloc asemănător aceluia atribuit de Caesar femeilor din Gergovia, pentru a întoarce sufletul războinicilor spre gânduri mai puțin singeroase? Sau încă se recurge la forța magică a nudității sacre — pentru care să se vadă Vendryes, *Revue Celtique* XLV, 157 și urm. — un rit de ispășire?”

Noi știm că femeile bretonilor apăreau goale în anumite ceremonii religioase” ²⁶. Este un rit al nudității sacre, răspunde autorul lucrării de față; cu rosturile pe care le vom vedea mai departe — și astfel este și manifestarea femeilor galilor la Gergovia. Că intercesiunea femeilor goale face parte din formele de ritual magic al nudității sacre, ne-au arătat-o deja destul de limpede manifestările asemănătoare din cealaltă extremitate a popoarelor indo-europene, de la perși, cum și de la culturile egeene, unde alt mare erou, Bellerophon, despre care se spunea același lucru — de bunul Plutarh și de alți buni oameni —, că s-a dat înapoi de rușine. Oricît se retrage eroul, și aici, rușinat în fața goliciunii femeilor, nu poate fi, totuși, nici o îndoială că nu este vorba despre aceasta — cum se va vedea încă și din alte pilde, de mai departe, din Orientul Mijlociu și Îndepărtat.

Cercetarea noastră imediată se va ocupa acum cu cele dintîi, cu popoarele și civilizațiile din regiunile mai apropiate de cele considerate — cu civilizațiile semite, din care am prezentat un exemplu și mai înainte. Astfel, în cadrul riturilor descălțării și dezbrăcării, în afară de practicile pe care le-am amintit, mai este, la arabi, obiceiul dezbrăcării parțiale sau totale ca semn al unei mari nenorociri și dureri. Așa, femeile își dezvelesc fața și pieptul, își sfîșie rochia și cămașa în timpul doliului, cum făceau și femeile galilor. Mai mult, tinerele fete se dezbracă pentru a opri înaintarea dușmanilor, așa cum am văzut mai înainte la celți și la lycieni. Wellhausen, care a studiat moravurile arabilor, relatează că la aceștia era obiceiul ca, în cazul unei mari primejdii, vestitorul ei să taie urechile și nasul cămălei ce-l purta, să puie samarul întors, să-și sfîșie hainele sau să se dezbrace cu totul și să strige: „Eu sînt vestitorul gol”. Mai tîrziu obiceiul acesta a dispărut și a rămas numai expresia „vestitorul gol” ²⁷.

Dacă vrem să știm acumă cît de veche este această formă de manifestare a durerii, să ne îndreptăm spre o altă ramură a semiților, spre evrei, de la care avem mărturii din antichitate, într-un verset din *Biblie* ²⁸: „Domnul a vorbit lui Isaia, fiul lui Amoț, și i-a zis: « Du-te, dezleagă-ți sacul de pe cap și scoate-ți încălțămîntea din picioare ! ». El a făcut așa, a umblat gol și desculț. Și Domnul a zis: « După cum robul meu Isaia umblă gol și desculț trei ani de zile, ca semn de înștiințare pentru Egipt și pentru Etiopia, tot așa și împăratul Asiriei va lua din Egipt și din

²⁴ Vezi la M. L. Sjoestedt, *Dieux et héros des Celtes*, Paris, 1940, p. 89 și urm.

²⁵ *Ibidem*, p. 91.

²⁶ Plinius, *Naturalis Historia*, XXII, 2.

²⁷ La Frazer, *loc. cit.*

²⁸ Isaia, 20, 2, 3, 4.

Etiopia prinși de război și surghiuniți, tineri și bătrâni, goi și desculți, și cu spinarea descoperită spre rușinea Egiptului »”.

Această acțiune a lui Isaia, care prevestește întimplări viitoare, relevă prezența unor asemenea obiceiuri și la evrei; și nu lipsesc alte mărturii despre acestea ²⁹. Ele ne dau pe de altă parte o vedere spre originile și temeiurile ritului văzut mai înainte.

Starea de goliciune, expresie a supremei restriști și mizerii — Iov stînd gol pe gunoi —, este trecută prin acțiune magică asupra altor persoane, asupra adversarului. Cum toată lumea aceasta trăiește sub imperiul acestor credințe, efectul psihologic este fără de greș și duce la retragerea, la înfrîngerea inamicilor de orice fel; de unde și dezbrăcarea femeilor, a căror nuditate și sex este un focar de „mana” mai puternic pentru sexul opus, pentru bărbați — fie ei chiar din același neam.

Această semnificație a ritului dezbrăcării o găsim și la semiții din nord-est în Mesopotamia, în marea călătorie a zeiței Iștar în infern, cînd rînd pe rînd își dezbracă cele șapte văluri ³⁰, reprezentare mitică a dezgolirii naturii de toată podoaba vegetației și a scufundării ei treptate în deșertul morții. Aici, aceasta se află pe o treaptă mai înaltă a unei asemenea concepții, este stadiul epurat, pur reprezentativ, crescut din acela mai elementar, cînd goliciunea și înfățișarea ei sacră ă țintește scopuri paralizante sau scopuri de sporire în dinamizarea mersului lucrurilor.

Trecînd peste civilizația indiană, unde nu cunoaștem forme rituale ale piciorului desculț, dar unde este puternic reprezentat și bine cunoscut nudul sacru cu forțele lui magice, ne oprim la civilizația chineză, unde întîlnim descălțarea rituală a piciorului și goliciunea totală.

Varianta chineză a ritului descălțării piciorului nu se prezintă însă în forma ei autentic populară, ci într-un cadru și într-o prelucrare cărturărească a cărei vechime nu trece de secolul al VII-lea e.n. Nu avem însă nici o indicație pentru a stabili vechimea elementului popular care, desigur, trebuie să fi avut o lungă istorie, dacă ne gîndim la vechimea civilizației chineze. Cît privește prelucrarea savantă sub care ni se prezintă această versiune, ea este aceea a taoiștilor, care, imitînd exemplul budiștilor, au prelucrat anumite elemente folclorice pentru scopuri religioase. Budiștii, cei dintîi, creaseră grupuri de personaje care aveau rolul de a proteja religia și de a instrui pe oameni. Grupul era format, cum spune legenda, după recomandăția lui Buda, care poruncise unora dintre discipolii săi să nu intre în Nirvana, ci să rămînă în lume pînă la venirea viitorului Buda Maitreya. La început, în secolul al VII-lea, nu erau decît șaisprezece personaje, pentru ca să ajungă apoi la cinci sute. Taoiștii au ales un număr mai mic de personaje, și anume „opt nemuritori”. Între aceștia opt, Han Tschong Li era un mare înțelept care descoperise piatra filozofală și știa să transforme plumbul în aur; Tschang Kuv Lao călărea, întors, pe un măgar pe care-l îndoaia ca pe o foaie de hîrtie, cînd ajungea la destinație, și-l băga într-un cufăr de unde îl scotea iar, cînd voia să călătorească; Lan Tsao-Ho era un cîntăreț de stradă — cîteodată o cîntăreață, căci legenda nu e precisă în această privință — care mergea cîntînd îmbrăcat

²⁹ De pildă, în octombrie 586 î.e.n., un grup de 80 de pelerini, cu veșmintele sfîșiate, au venit la Ierusalim să aducă ofrande templului.

³⁰ Care, pe plan uman, corespund celor șapte văluri ale Herodiadei.

în zdrențe. Ni se mai spune iarăși că acest adolescent rău îmbrăcat umbla cu un picior gol și cu celălalt încălțat, cîntînd din flaut ³¹. O altă prezentare ³² ne spune că era văzut adesea în piețele publice, îmbrăcat într-o haină albastră sfișiată, avînd doar un pantof și cîntînd despre nimicienia vieții, în timp ce bătea într-o bucată de lemn. Acestea ar fi trăsăturile sub care apare personajul din mitologia chineză. Unicitatea versiunii chineze și lipsa de claritate a rolului pe care-l joacă acesta ne face să recurgem pentru interpretarea lui la multiplele variante mediterane amintite, care confirmă semnificația și cîntul personajului despre „nimicienia vieții” ³³.

Mai puțin prelucrată este cealaltă manifestare, a goliciunii complete. La populația Iolos din sud-vestul Chinei, exista obiceiul ca tinerele fete să iasă înaintea dușmanilor și să se dezbrace cu totul pentru a împiedica înaintarea acestora. Este paralela chineză la manifestările similare din Persia, Irlanda, Asia Mică și Arabia, forme rituale ale nudității sacre de caracter apotropaic.

Și astfel înțelegem lesne acuma de ce etolienii și hernicii pleacă cu un picior desculț în expedițiile războinice, de ce Iason se prezintă încălțat cu o singură sandală în fața regelui Pelias și de ce se înspăimîntă acesta : se teme de urmările acestei manifestări a nudului magic, care îl proiectează, circumscriindu-l, în zona nefastă a firii și mersului ei. Această nudităte sacră, parțială sau totală, nu exprimă însă rosturi autonome sau univoce; ea este în funcție de ansamblul în care este încorporată și își are rostul ei anumit — după cum am văzut. O asemenea schimbare funcțională a valorilor în chiar cadrul aceleiași legende — la nivel diferit — poate fi presupusă, în stratul primar, la însăși vestita legendă a lui Iason, „Tămăduitorul” ³⁴, „Vraciul”, care se unește în *hieros gamos* cu zeița lunii — ce prezidează la creșterea plantelor și a vegetației; numele acesteia, Medeea, pare să păstreze înțelesuri ce se află clare în latinul *mederi*, a vindeca, *medicus* etc. — asemănătoare deci cu „Iason”, fiind amîndoi „vraci”, care pot aduce sau lua roada pămîntului, lega și dezlega ploile; pe această bază s-a și legat mitul lor de acela al lui Athamas, Phrixos și Helle — mit al cărui miez este de asemeni un rit pentru obținerea ploii ³⁵.

Trecînd, acuma, la sfinții ce au moștenit iconografiile și motive precreștine — cu motivarea adecvată, firește —, va trebui să relevăm, mai întîi, că numele amîndurora se potrivește deosebit, în înțelesurile sale, cu sensurile mitice ale zeităților traco-frigiene.

Întimplare, sau rosturi ale unei adînci intuiții — sfîntul Grigore, cel mai vechi în țara noastră —, se acordă surprinzător cu motivul „trezirii” la zeii traco-frigieni, iar Gregorius înseamnă și el „Treazul”, „Trezitul”, nume nu se poate mai potrivit pentru rosturile sale mitice în solul

³¹ Paul Cauchoud, *Mythologie asiatique illustrée*, Paris, 1928, p. 324 și 235.

³² R. Wilhelm, *Chinesische Märchen*, 1938, p. 71 și urm.

³³ Vanitas vanitatum, ca și Ecclesiastul, ca și Iov pe gunoi.

³⁴ De la *lâouai*, „vindec”.

³⁵ Cf. M. P. Nilsson, *Geschichte der Griechischen Religion*, München, 1955, I, p. 394—398.

natal — Asia Mică — și în noua sa țară — din aceeași străveche arie de cultură balcanică-microasiatică.

Dimitrie nici nu are nevoie de explicație. El este pe linia mitică a marii zeițe a pământului Demeter, drept care noi putem spune că ei poartă icoane ale vechilor zeități ale pământului acestuia, din aspectul și rosturile lor luminoase, spornice — singurele motive care se puteau, de altfel, integra în viziunea și rosturile sub care erau văzuți.

Dar, în afară de aceste manifestări ce continuă vechi practici atestate la traci încă din antichitate, mai avem în țara noastră și altele, în care *nudul sacru cunoaște forme majore* — mai răspândite — și, de aceea, le amintim și înfățișăm pe scurt.

Astfel, este obiceiul — practicat de fete în noaptea Anului Nou, de Sf. Andrei și la alte momente considerate cruciale — *dezbrăcării în fața oglinzii*, ca să-și poată vedea viitorul.

Desigur, nudul proiectează puterile sale magice atit în divinația viitorului, cât și spre influențarea acestuia. Și pe această bază se dezvoltă și alte forme, cum este aceea recomandată de vrăjitoarea satului — *ca fetele să meargă goale la fântână* etc.

Tot aici intră și obiceiul *ca acestea să se dezbrace total în fața jocului*, acțiune prin care ele fac să le vină iubitul. Se arată că focul relansează fluidul magic al nudului și face să i se mărească potențele sale, puterea influenței — flăcăul să ardă ca el de dorul fetei. Acțiunea oglinzii trebuie să fie de aceeași natură — să crească puterile subiectului — și am avea, astfel, punctul de legătură între ele, precum și cu manifestările nudului sacru în general.

Dar, pe lângă aceste obiceiuri, practicate în secret, mai avem și acelea practicate în mijlocul obștei — coram populo.

Aici se încadrează *cunoscuta procesiune a paparudelor* — cu diferitele schimbări fonetice în tot cuprinsul țării : papalugă în Moldova, paparugă în Banat, babarugă în Bihor etc. Avînd numai coapsele acoperite cu frunze — pentru temeieri de decență, care nu-și vor fi spus cuvîntul în formele primare —, ele joacă, cîntă și rostesc descîntece de ploaie, pe timp de secetă.

Dar dezbrăcarea lor evasitotală este încă un descîntec, o vrajă pentru obținerea ploii, prin acțiunea nudului, așa cum făceau — *mutatis mutandis* — și vechii plugari evocați de Hesiod și Vergilius, cînd arau și semănaau goi.

Trecînd peste alte manifestări, spunem în concluzie : nuditatea, parțială sau totală, a fost practică cu două semnificații tinzînd spre același scop final : ca mijloc magic de paralizare, de înlăturare a forțelor negative din natură și societate ; ca mijloc magic de invocare, trezire și sporire sau întetire a forțelor pozitive din natură și societate.

În cadrul primei semnificații se numără ritualurile de nuditate ca cele întîlnite la italici și la cappadocieni, pentru nimicirea insectelor vătămătoare : la italici, greci, lycieni, arabi și chinezi pentru alungarea războinicilor străini — sau chiar a propriilor războinici, la celți și la perși.

În cadrul celei de-a doua semnificații se numără ritualurile de nuditate istorisite de Hesiod ; cele cîntate de marele poet Vergilius, erudit

în evocarea practicilor religioase și a obiceiurilor populare din antichitate ; celelalte forme de nuditate sacră sau magică întâlnite la diferite popoare și pe meleagurile țării noastre. Reminiscențe ale ritualurilor de nuditate parțială sau totală mai dăinuiesc și astăzi, în diferite forme de manifestare, la *poporul nostru și alte popoare*. La baza lor a stat și stă credința în forța supranaturală a nudului sacru. Credința că din nudul sacru, total sau parțial, emană puteri deosebite, care aduc prosperitate sau pieire celor asupra cărora acționează această „mana” — forța „divină” a firii —, concretizată aici în aceste aspecte ale sistemului energetic universal primitiv pe care le-am prezentat și pe care omul culturii arhaice caută să le folosească, spre a birui greutățile vieții cu ajutorul forțelor supranaturale, după concepțiile timpului.